

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Türkiye’de Bölgesel Rekabet ve Rekabetçi Bölgeler

Regional Competitiveness in Turkey and Competitive Regions

Ebru Kerimoğlu, Semih Sözer

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

ÖZ

Bölgeler, hem ulusların hem de firmaların rekabet edebilirliklerini etkileyen, yeni ekonomik düzende kilit role sahip olan coğrafyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, bölgesel düzeyde rekabet edebilirliğin oldukça önem kazandığı günümüzde, Türkiye’deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliğini etkileyen ana bileşen ve değişkenleri belirleyerek, bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitelerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik değişkenleri, konu ile ilgili yapılmış çeşitli kavramsal ve ampirik çalışmalardan faydalanılarak, ekonomik, fiziksel ve sosyal çevre ve insan sermayesi başlıkları altında değerlendirilerek, birbiri ile ilişkili çok sayıda değişken, temel bileşenler analiz tekniği uygulanarak az sayıda ve daha anlamlı bileşenlere indirgenmiştir. Sonuç olarak, Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliği etkileyen “Güçlü Ekonomik Yapı” ve “İnsan Sermayesi” olmak üzere 2 temel bileşen ortaya çıkmaktadır; Türkiye’de bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyelleri, güçlü bir ekonomik yapıyı oluşturmak için gerekli olan özel sermaye, yenilikçi yapı ve işgücü ile insan sermayesi faktörlerine bağlıdır. Bu faktörler çerçevesinde rekabet edebilirlikleri incelenen düzey 2 bölgeleri arasında ülke genelinde önemli farklar bulunmaktadır. Genellikle batı bölgelerinde yüksek çıkan rekabet edebilirlik potansiyelleri, doğu bölgelerine doğru gidildikçe düşmektedir. Rekabet edebilirliği arttırmak için, bölgelere işgücünü ve özel sermayeyi çekebilecek yenilikçi ortamlar yaratmayı hedefleyen ve bölgelerin özgün özelliklerini ön plana çıkaran akılcı stratejiler, ülkedeki tüm bölgelere yayılarak uygulanmalıdır.

Anahtar sözcükler: Bölgesel rekabet; bölgesel rekabet edebilirlik faktörleri; Türkiye düzey 2 bölgeleri.

ABSTRACT

In recent years, regions have grown in importance as locations that define the competitiveness of nations and firms. This aim of this study was to evaluate the competitiveness of the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) 2 regions in Turkey according to some of the influential components and variables. Several theoretical and empirical studies have used a variety of characteristics. Principal component analysis was applied to determine the most significant elements affecting regional competitiveness in Turkey’s NUTS 2 regions: economic base and human capital. A strong economic base of private capital with an innovative structure linked to increased human capital and labor factors is necessary to be competitive. There are significant differences between regions; generally, the greatest potential for competitiveness is in the western regions of Turkey. To increase competitiveness, rational strategies aimed at creating innovative environments for regions to attract capital, both human and private, and to prioritize the local characteristics of regions should be implemented across the whole country.

Keywords: Indicators of regional competitiveness; NUTS 2 regions of Turkey; regional competitiveness.

Giriş

Son 20 yılda, her türlü kademedede kendine yer bulabilen bir kavram olarak “rekabetin” en çok önem kazandığı mekânlar, kentsel alanlar ve bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgelerin rekabet edebilirliği, ülkelerin kalkınma düzeylerini ve dünya üzerindeki konumlarını etkilemektedir. Kara (2008), günümüzde rekabet edebilirliğin gerçekteleştiği mekânların neden bölgeler olduğu konusunda üç temel neden ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, yeni ekonomik düzen ile birlikte gelişen ve değişen rekabet ortamında, bölgelerin uluslararası rekabete açık coğrafyalar haline gelmesidir. İkincisi, bölgelerin ulusal rekabet edebilirlikte önemli bir konuma sahip olmalarıdır. Ulusların rekabet edebilirliklerini arttırmak için geliştirdiği stratejilerin uygulama alanı olarak bölgeler, rekabet edebilirlik kavramında önemli bir yere sahiptir. Üçüncü neden ise bölgelerin firma düzeyindeki rekabet edebilirliğe oldukça önemli etkiler yapabilme kapasiteleridir. Bölgeler, hem ulusların hem de firmaların rekabet edebilirliklerini etkileyen, yeni ekonomik düzende kilit role sahip olan coğrafyalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirliğin, ilk olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve tematik kurgusunu bölgelerin rekabet edebilirliğini arttırmak olarak belirleyen Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (2007) çalışmalarında yer aldığı söylenebilir. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda belirlenmiş olan ekonomik ve sosyal gelişme eksenlerinin önemli bir parçası olan rekabet gücünün artırılması başlığı altında 10 adet strateji geliştirdiği, geleneksel ve yenilikçi faaliyet alanlarının geliştirilmesine, ekonomik yapıda getirilecek olan iyileştirilmelere ve bütün bunlara olanak sağlayacak altyapı sistemlerinin düzenlenmesine önem verildiği görülmektedir. Bölgesel rekabet edebilirliğin, günümüzde bir ülkenin kalkınmasında en önemli faktörlerden birisi olarak tanımlanarak, bölgeler için anlaşılabilir ve ölçülebilir bir hale getirilmesinin, strateji ve politikalar geliştirilmesi açısından öneminin anlaşılması ve vurgulanması ile Türkiye’de konu üzerinde yapılan çalışmaların artışı ve üretilen rekabetçilik odaklı politikaların fazlalaşması, bu çalışmanın temel motivasyon kaynaklarıdır. Bölgelerin rekabet edebilirliklerinin önem kazandığı yeni dünya ekonomik ve coğrafi düzeninde bu çalışma, konu ile ilişkili literatüre Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliğini değerlendirerek katkıda bulunmayı amaçlarken, ulusal ve uluslararası ölçeklerde geliştirilecek ilişkili altyapı ve politikalar için yol gösterici olacaktır.

Çalışma kapsamında, Türkiye’deki düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerini etkileyen ana bileşenler ve bu ana bileşenleri oluşturan değerşkenler ağırlıklarına göre tespit edilerek, bölgelerin rekabet edebilirlik kapasiteleri belirlenmiştir. Bölgelerin özel sermaye ile ilişkileri, yenilikçi yapı özellikleri, sahip oldukları işgücü potansiyeli ve eğitimli işgücü varlığının rekabet edebilirliklerini ne düzeyde etkilediği, belirlenen ekonomik,

fiziksel ve sosyal çevre ile insan sermayesine ilişkin 36 değerşken yardımıyla, “temel bileşenler analizi yöntemi” kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda bölgesel rekabet edebilirliği açıklayan bileşenler ve bu bileşenlere etki eden değerşkenler belirlenmiştir. Türkiye’nin düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik kapasitesi, temel bileşenler analizi sonucuna göre elde edilen bulgular çerçevesinde, Türkiye’nin rekabet edebilirlik politikası ile birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, bölgesel rekabet edebilirliğe yönelik kavramsal çerçeve ve tartışmalar, Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik kapasitelerinin belirlenebilmesi amacıyla yapılmış olan analizler ve bulguları ile güncel ve gelecekteki politikalara ilişkin tartışmalar yer almaktadır.

Bölgesel Rekabet Tanımı ve Rekabet Edebilirlik Faktörleri

1970’lerden itibaren değerşen ve daha açık hale gelen ekonomik düzende bölgeler ön plana çıkmıştır. Günümüzde bölgeler, ulusların politikalarını uygulayabildiği mekânlar olmaktan çıkmış, kendi karar mekanizmalarını oluşturmuş, kendi politikalarına göre kararlar alan ve bunları uygulayan sistemler haline gelmiştir. Bölgelerin bu denli önem kazandığı bir düzende, rekabeti de kaçınılmaz olarak görülmektedir (EDAM, 2009). Kitson ve diğer. (2004), bölgelerin son zamanlarda ekonomik büyüme ve zenginliğin sağlanmasının yönetiminde ve geliştirilmesinde yeniden canlanan önemli mekânlar olarak görüldüğüne dikkat çekmektedir. Begg (2002) de, küreselleşmenin etkisi ile değerşen ve gelişen yeni ekonomik düzende, bölgelerin ve şehirlerin rekabet etme gerekliliğinin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Ekonomik coğrafyacıların da bölgelerin ve şehirlerin rekabet etmesi gerektiği görüşünü benimsemeleri, rekabetin, küreselleşme eğilimi ile birlikte mekân kavramının önemi yitirdiği bir dönemde, ekonomiyi tekrar coğrafya ile birleştirebilecek olması inancına dayanmaktadır (Boschma, 2004).

Bölgesel rekabet edebilirlik kavramına ilişkin birçok tanımlama yapılmıştır. Avrupa Birliği’nin Bölgeler Üstündeki Altıncı Periyodik Raporunda (1999) tanımlandığı üzere, bölgesel rekabet edebilirlik, bölgelerin dış rekabete maruz kalırken daha yüksek gelir ve istihdam seviyesi yaratma becerisidir. Başka bir ifade ile bölgesel rekabet edebilirlik, bir bölgenin bünyesinde yarattığı iş olanaklarının hem niteliğini hem de niceliğini, diğer bölgeler ile rekabet edebilecek seviyede tutması olarak tanımlanmaktadır.

Kitson vd. (2004) bölgesel rekabet edebilirliği bölgelerin ya da şehirlerin birbirleri ile bir şekilde rekabet ederek başarılı olma durumları olarak tanımlamakta ve yaşanan rekabeti, bölgelerin ihracat pazarı yada sermaye ve emek gücünü çekme kapasitesi ile ilişkilendirmektedir. Dijkstra vd. (2011), bölgesel rekabet edebilirliği bir bölgede yaşayanlar ve faaliyet gösteren firmalar için çekici ve sürdürülebilir bir çevre yaratabil-

me yeteneği olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada yer alan “sürdürülebilir” terimi ile kısa ve uzun vadede bir bölgenin ilgi çekici bir ortam yaratabilme kapasitesinden bahsedilmektedir. Kara (2008) ise, bölgesel rekabet edebilirliği belirli bir mekandaki üretim faktörlerinin konumu ve kullanımının, iktisadi aktörlerin rekabet edebilirliklerini etkilemekte oluşu fikrine dayandırmaktadır. Huovari vd. (2001), bölgelerde faaliyet gösteren ekonomik aktivitelerin seviyesi ve bölgelerin sahip olduğu kaynak zenginliklerinin bölgeden bölgeye göre değişiminin bölgelerin rekabet etme kapasitelerini belirlediğini açıklamıştır. Bölgelerin rekabet edebilirlikleri, sahip oldukları ekonomik sistemi ne kadar iyi besledikleri ve yeni ekonomik faaliyetleri ne derece çekebildikleri ile alakalıdır. Rekabetçi yapıda kendine yer bulan bölgeler, kendi sınırları içerisindeki mekânlara hareket edebilir üretim faktörlerini çekebilme ve bu çekimi sürekli hale getirebilen coğrafi birimler olarak tanımlanmaktadır (Huovari vd. 2001).

Camagni (2002)’ye göre bölgeler arası rekabet edebilirlik mutlak üstünlükler teorisine göre gerçekleşecektir. Çünkü bir ülke içerisindeki bölgeler arasında, kolay bir şekilde mal ve özellikle üretim faktörleri hareketleri yaşanabilmektedir. Bölgeler arasındaki bu hareketler, bölgelerin rekabet edebilmeleri için ortam yaratmaktadır. Mutlak üstünlükler teorisine göre, rekabet içerisinde olan bazı bölgelerin yetersiz özelliklere sahip olması ya da diğer bölgelere göre daha zayıf olması halinde bile bu bölgeler yok olmayacaklardır. Çünkü uluslararası piyasada bu bölgeler için de belirlenecek olan bir rol bulunmaktadır. Her bölge için bir rolün ya da sorumluluğun yüklenebileceği bu teori ile bölgeler arası rekabet görüşü desteklenmektedir. Krugman (2005)’da, Camagni (2002) gibi, bölgelerin rekabet edebilirliklerine etkileyen avantajların mutlak üstünlükler ile alakalı olduğu görüşünü benimseyerek, bölgelerin sahip oldukları avantajlar ya da ekonomik gelişmişlikleri, sermaye ve emek gücünü ve teknolojiyi de o bölgelere doğru çekeceğini belirtmiştir. Bölgeler sahip oldukları mutlak avantajlar ile çekim güçlerini daha da arttıracak ve bu durum bölgelerin ekonomik faaliyetlerdeki verimliliklerini yükseltmelerine olanak sağlayacaktır. Verimliliklerini arttıran bölgeler de dolayısıyla rekabet edebilirliklerini de arttırmış olacaklardır.

Sepic (2005)’de bölgelerin sermaye ve emek gücünü kendi alanlarına çekme kapasitesini, düşük maliyetli üretim faktörleri ya da ucuz ulaşım maliyetleri gibi klasik karşılaştırmalı üstünlüklere dayandırmayarak, günümüzde bölgelerin kendi çekim güçlerini yaratabilmek ve küresel pazarda aktif hale gelebilmek yani rekabet edebilmek için sosyal ve ekonomik gelişmelere uyumlu, yenilikçi çevreler oluşturması gerektiğini belirtmektedir. Dabson (2005), bölgeleri küresel rekabet edebilirliğin temel bir parçası olarak görmekte, bölgelerin sahip oldukları varlıkların bölgesel rekabet edebilirliği tanımlayıcı etkenler olduğunu belirtmektedir. Martin (2003)’e göre, bölgesel rekabet edebilirlik kavramı daha çok enformel bilginin ticari olmayan

ağları vb. nitel faktör ve koşullarla ilgilidir. Bölgesel rekabet edebilirliğin kaynağı, coğrafi ölççeklerin çeşitliliğine bağlı olarak, yerel bölge, ulus hatta uluslararası temelli olabilmektedir.

Diğer yandan, rekabet edebilirlik ölçeklere göre değişebilen anlamlar içeren bir kavramdır. Kavram, firmalar, yerel ekonomiler (bölgeler) ve ulusal ekonomiler (ülkeler) gibi farklı kategorilerde bulunan ancak birbirleriyle ilişkili katmanlardaki çeşitli performansların ölçümlerini içermektedir (Beceren 2004). Martin (2003) ’in mikro-ekonomik yaklaşımında rekabet edebilirlik firmalar arasında gerçekleşirken, makro-ekonomik yaklaşımında, rekabetin gerçekleştiği alanlar ülkeler ve bölgeler olmaktadır. Borozan (2008)’e göre, mikro-ekonomik rekabet edebilirlik, ulusal rekabet edebilirlik ile bölgesel rekabet edebilirliğin merkezinde yer alırken, makro-ekonomik rekabet edebilirlik ise aynı zamandan ulusların rekabet edebilirliği olarak tanımlanmaktadır. Makro-ekonomik ile mikro-ekonomik rekabet edebilirlik arasında ise bölgesel rekabet edebilirlik konulanmıştır. Cellini ve Soci (2002)’ye göre, bölgesel rekabet edebilirlik ne makro-ekonomik (ulusal) ne de mikro-ekonomik (firma-tabanlı) tabanlıdır. Diğer bir deyişle, bölgeler sadece firmaların yoğunlaştığı (kümelendiği) alanlardan ibaret olmadığı gibi, ulusların birer küçültülmüş halini de yansıtmamaktadır. Bir ülkenin rekabet edebilirliği makro seviye, bir firmanın rekabet edebilirliği mikro seviye ve yerel ekonomik sistemlerin ya da bölgelerin rekabet edebilirliği ise mezo (orta) seviye olarak ayrılmıştır. Bu noktada tanımlaması en güç ve karmaşık olan rekabet edebilirlik seviyesi ise bölgesel olarak gösterilmiştir.

Sepic (2005)’e göre, bölgelerin rekabet edebilmesi için öncelikle gerekli bölgesel çevreyi oluşturmak gereklidir. Günün ekonomik şartlarının getirmiş olduğu her bir gelişme için uygun, aktif bir bölgesel çevre yaratabilmek, bölgesel rekabet edebilirliğin kilit noktalarından birini oluşturmaktadır. Bölgesel çevrenin hangi faktörlere sahip olması gerektiği beş başlık altında toplanabilir (Sepic 2005);

- Teknik bilgi (Know-How), üretim sürecinin her bir aşamasının başarılı bir şekilde yönetilmesi kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik değişimler ve pazar gelişimi gibi durumlarda bu kapasite oldukça önem kazanmaktadır.
- Kültür ve değerler, bölgeler içinde faaliyet gösteren tüm aktörlerin davranışları ve aralarındaki ilişkiler ile alakalıdır. İşbirliği, organizasyon ve bağlılık gibi başarının önemli etkenler, bir bölgenin ekonomik değer yapısını oluşturmaktadır.
- Sosyal sermaye, bölgeler içinde faaliyet gösteren tüm aktörlerin bilgi birikimi ve bilgi aktarımı olarak tanımlanmaktadır. Bir bölgede güçlü ağların kurulabilmesi açısından sosyal sermayenin önemi büyüktür.
- Dış dünyaya açıklık derecesi, pazar ve teknoloji konusunda ne kadar bilgi sahibi olduğu ile alakalıdır. Yeni

teknolojiler ile birlikte gelişen pazar yapısını anlamak, bir bölgenin dış dünya ile güçlü bağlar kurmasına olanak sağlamaktadır.

- Mevcut durumda var olan bölgesel aktörler, büyük girişimciler, orta ve küçük ölçekli işletmeler, finans yapıları, hükümet, yerel karar vericiler, profesyonel kurumlar ile araştırma ve eğitim enstitülerinden oluşmaktadır.

Bölgelerin rekabet edebilirliklerini etkileyen faktörlerin benzer bir sınıflamasını da Kitson vd. (2004) yapmıştır. Bölgeler;

- Yatırımcılar için yabancı, özel ve kamusal sermayeyi çekebilen kapasitesi ve yeteneğine
- İşgücü için, yetenekli ve özellikli çalışanları, girişimcileri ve yaratıcı işgücünü çekebilecek, yerel işgücü pazarında yenilikçi çevreler yaratabilme özelliğine
- Teknoloji için ise, bilgi-yoğun ve yenilikçi aktiviteleri çekebilme becerisine sahip olmalıdır.

Huovari vd. (2001), bölgesel rekabet edebilirliğin dört ana faktörünü belirlemiştir.

- İnsan sermayesi
- Yenilikçilik kapasitesi
- Belirli bir ekonomik faaliyet alanında ihtisaslaşma ve yoğunlaşma
- Belirli ekonomik faaliyetlerin toplandığı ve o ekonomik faaliyetlere ilişkin uzmanlaşmış firmaların bir arada bulunduğu yığılmalar.

Huovari vd. (2001)'nin, bölgesel rekabet edebilirlik için belirlemiş olduğu bu dört faktör de birbirleri ile ilişki ve bağlantılıdır. Yenilikçi sistemlerin kaynağı olarak nitelikli işgücü gösterilirken, radikal yeniliklerin gerçekleştiği alanlar genellikle yığılmaların gerçekleştiği bölgeler olmaktadır. Yığılmaların gerçekleştiği bölgeler ise pazara ve diğer önemli yığılmalara yüksek erişilebilir bir konumda olma eğilimi göstermektedir.

Dabson (2005), bölgelerde yer alan varlıklar ya da zenginliklerin küresel rekabet edebilirlikte kullanılabilmesi için yenilikçilik ve girişimcilik araçlarının kullanılarak teknoloji faktörünün ön plana çıkartılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Kara (2008), yenilikçiliği bölgesel rekabet edebilirliğin temelini yerleştirmiştir. Yenilikçi sistemlerin geliştiği bölgeler aynı zamanda buldukları ülkelerin ekonomisine katkı yapmakta, bünyelerine barındırdıkları firmalara da önemli faydalar sağlamaktadır. Yenilikçi bölgeler, üretmiş oldukları yeni ve katma değeri yüksek ürünler ile birlikte önemli pazar payına sahip olmakla birlikte rekabetçi yapılarını da üst seviyelere taşımaktadırlar.

Yukarıda, bölgesel rekabet edebilirlik kavramı ve rekabet edebilirliği etkileyen faktörler, kavramsal literatür üzerinden özetlenmiştir. Söz konusu kavramsal çerçeve paralelinde, yapılmış olan ampirik çalışmalar da incelendiğinde, bölgesel rekabet edebilirliği tanımlayan ekonomik, fiziksel ve sosyal altyapı ile insan sermayesi başlıkları altında birçok değişken ortaya çık-

maktadır. Bu çalışmanın Türkiye'nin düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik kapasitesinin analiz edildiği alan araştırması aşamasında, özetlenen kavramsal yaklaşımlar ve ilişkili ampirik araştırmaların (Alkin vd., 2007; EDAM, 2009; Albayrak ve Erkut, 2010; Dijkstra vd., 2011) değişken ve bulguları yol gösterici olmuştur.

Türkiye Düzey 2 Bölgelerinin Rekabet Edebilirlik Kapasitesi

Bu çalışmada, Türkiye'deki 26 düzey 2 bölgesinin ekonomi, fiziksel ve sosyal altyapı ile işgücü alanlarındaki rekabet edebilirliği analiz edilmektedir.

Yöntem

Çalışmada Türkiye'de düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerini değerlendirmek amacıyla kullanılan değişkenler, yukarıda özetlenen temel kavramsal çalışmalar ile Dünya ve Türkiye'deki ampirik çalışmalar incelenerek belirlenmiştir. Belirlenen bu değişkenlere ait 2011 ile 2014 yılları arasında değişen güncel veriler kullanılmıştır. İncelenen çalışmalarda bölgesel rekabet edebilirlik için önemli olan bazı değişkenlere ait (Toplam AR-GE Harcamaları, Eğitim ve Sağlık Harcamaları, Konut Kalitesi vb.) veriler, düzey 2 bölgeleri için mevcut olmadığından değerlendirilememiştir.

Bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri 4 ana başlıkta gruplanmıştır:

1. Ekonomik Çevre
2. Fiziksel Çevre
3. Sosyal Çevre
4. İnsan Sermayesi

Benzer çalışmalarda kullanılan en yaygın değişkenlerin ekonomik değişkenler olduğu belirlense de, bir bölgenin rekabet edebilirliğini ölçmede sadece ekonomik faktörlerin ele alınması yeterli olmamaktadır. Ekonomik çevrenin yanı sıra özellikle yenilikçiliğe ve fiziksel yapıya ilişkin faktörler ile insan faktörünün ön planda olduğu sosyal çevre ile insan sermayesi başlıkları rekabet edebilirliği ölçmek adına değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında, ekonomik çevreye ilişkin 11, fiziksel çevreye ilişkin 16, sosyal çevreye ilişkin 4 ve insan sermayesine ilişkin 5 değişken olmak üzere toplam 36 adet değişkenden yararlanılmıştır (bkz. Tablo 1).

Tablo 1'de belirtilen 36 değişken, temel bileşenler analizi yöntemi ile analiz edilmiş, 36 değişkenden 8 ana bileşen elde edilmiştir. İlk olarak Karl Pearson tarafından (1901) ortaya konmuş ve sonrasında Hotelling (1933) ve Rao (1964) ile geliştirilmiş temel bileşenler analizi (Jolliffe, 2002), birbiri ile ilişkili çok sayıda değişkenin birbirinden bağımsız daha az sayıda bileşene indirgenmesini sağlamak, değişkenler arasında var olan bağımlılıkları belirlemek ve yorumlamak için kullanılmaktadır.

Tablo 1. Bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri**Ekonomik çevre**

Değişkenler	Açıklama
İSTOR	İstihdam oranı (15-64 yaş nüfus içerisinde)
UZIŞOR	Uzun vadeli işsizlik oranı (15-64 yaş nüfus içerisinde)
İŞSİZOR	İşsizlik oranı (15 yaş ve üzeri)
GSYİH	Kişi başı GSYİH (Euro)
MAAŞ	Kişi başı maaş (Euro)
NACEÇALIŞAN	NACE (J-K-L) Sektörlerinde ^a çalışan sayısının toplam çalışan sayısı içindeki oranı
GSKD	Gayri safi katma değer
FDI	FDI (Doğrudan yabancı yatırım) yoğunluğu
İŞÇAL	İşverenlerin çalışanlara oranı
İŞYERÇAL	İşyeri başına çalışan sayısı
KİŞİBAŞIR	Kişi başına açılan şirket sayısı

Fiziksel Çevre

Değişkenler	Açıklama
KİŞİGENBANT	Kişi başı genişbant internet abone sayısı
HAVALİMANI	Hava trafiğine açık havalimanı sayısı
ULAHABİYAT	Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı (1000 TL)
LİMAN	Liman varlığı
ARAÇ	Km ² ye düşen araç sayısı
AVM	AVM sayısı
KİBAŞSİNE	Kişi başına düşen sinema sayısı
KİBAŞTİY	Kişi başına düşen tiyatro sayısı
MUZE	Müze sayısı
KULMER	Kültür merkezi sayısı
ÖZOKUL	Özel okullar
ÖZHASTANE	Özel hastane
INTULAŞ	İnternete ulaşma olanağı olan hanehalkları
INTSERMAL	Özel kullanım için internet üzerinden servis ya da mal talep eden bireyler
DUZINT	Düzenli olarak internet kullanan bireyler
GENULAŞ	Genişbanta ulaşan hanehalkları

Sosyal Çevre

Değişkenler	Açıklama
SAGPER	Kişi başına düşen sağlık personel sayısı
ÖĞRSAY	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
STK	Kişi başı STK sayısı
NETGOC	Net göç hızı

İnsan Sermayesi

Değişkenler	Açıklama
ÇALYÜKÖĞR	Çalışan nüfus içinde yükseköğretim mezunu
TOPYÜKÖĞR	Toplam nüfus içinde yükseköğretim mezunu
ÇALBİLTEK	Çalışan nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı
TOPBİLTEK	Toplam nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı
ÇALİLİTEK	Çalışan nüfus içinde ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı

^a: J: Bilgi İletişim; K: Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri; L: Gayrimenkul

Ana bileşenlerin belirlenmesinde öz değerın l'den yüksek olmasına dikkat edilmiştir. 8 ana bileşenin varyansı açıklama oranı, o bileşenin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Burada varyans bölgesel rekabet edebilirlik olarak tanımlanmaktadır. Çünkü varyansın oluşmasında kullanılan değişkenlerin her biri bölgesel rekabet edebilirliğe etki etmektedir. Temel bileşenler analizinin vermiş olduğu 8 ana bileşenin bölgesel rekabet edebilirliğe olan etkisi ya da başka bir deyişle toplam varyansı açıklama oranı %95 (%94.633) civarındadır.

Varyansı açıklayan en güçlü ana bileşen "genel nedensel bileşen" olmuştur. "güçlü ekonomik yapı" olarak adlandırılan bu bileşen varyansın dolayısıyla bölgesel rekabet edebilirliğin neredeyse yarısını (%49.568) açıklamaktadır. Bu nedenle bu bileşen ülke bölgelerinin rekabet edebilirliklerinde en önemli role sahiptir. 8 ana bileşenden ikincisi ise varyansın yaklaşık %17'sini (%16.657) açıklar durumdadır. Güçlü ekonomik yapı bileşeni kadar öneme sahip olmasa da 2 numaralı bileşen "İnsan Sermayesi" bölgesel rekabet edebilirliğin yorumlanmasına değerli bir katkı yapmaktadır. İnsan sermayesi bileşeninden sonra gelen 6 bileşenin varyansın açıklanmasına yaptıkları katkı birbirlerine yakın ve ilk iki bileşene göre daha düşük orandadır. Bu nedenle Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirliklerini açıklamak için ilk iki bileşen kullanılmış, diğer bileşenler ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. EK 1 tablosu, ilk 2 bileşenin bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerini net olarak açıklamaktadır (bkz. EK 1).

Bulgular

Güçlü Ekonomik Yapı

Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliği en fazla etkileyen temel bileşen %50 oranında bir öneme sahiptir. Bölgelerin rekabeti açısından bu denli büyük bir öneme sahip olan güçlü ekonomik yapı bileşeninin tanımlanmış olduğu bölgesel rekabet edebilirlik değişkenleri 18 tanedir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2'de gösterilen ilişki değerleri -I ve I arasında yer almaktadır. Burada l'e yakın olma durumu değişken ile bileşen arasında güçlü bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Çizelgede ilişki değeri 0.5'ten yüksek olan değişkenler dikkate alınmıştır. Buna göre bölgesel rekabet edebilirlikte en etkili olan güçlü ekonomik yapı bileşeni ile güçlü ilişkisi bulunan 18 değişken bulunmaktadır. Güçlü ekonomik yapıyı oluşturan 18 değişken kendi içinde, ekonomik yapıya etki güçleri bakımından 3 grupta toplanmıştır. Grupların oluşturulmasında, değişkenlerin güçlü ekonomik yapı bileşenine yapmış olduğu etki katsayısı ile temsil ettikleri alanlar göz önüne alınmıştır. Gruplar 1, 2 ve 3 olarak adlandırılmıştır. Bu sınıflamaya göre, 1.grubu oluşturan değişkenlerin daha çok özel sermaye ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu grup içerisinde yer alan özel hastane sayısı ve özel okul sayısı değişkenlerinin her ne kadar fiziksel çevreye ilişkin etmenler oldukları görünse de, bu değişkenler,

yatırım potansiyeli taşımaları sebebi ile özel sermaye başlığı altında değerlendirilmiştir. Yenilikçiliği ilgilendiren değişkenlerin ise ağırlıklı olarak 2. grup içerisinde toplandığı görülmektedir. 3.grup içerisinde ise çoğunlukla işgücü ile alakalı değişkenler yer almaktadır. Bu grup içerisinde yer alan kişi başına düşen sinema sayısı değişkeni ise daha çok sosyal çevreye ilişkin bir değişken olarak değerlendirilse de, değişken çalışmada bölgeler işgücünü çekebilecek bir avantaj olarak nitelendirildiğinden, işgücü ile alakalı grup altında değerlendirilmiştir.

Güçlü ekonomik yapıyı en çok etkileyen değişkenler 1. grup içerisinde yer almaktadır. Bu değişkenler genellikle bölgelere yapılacak olan özel sermaye yatırımları ile ilgilidir. Türkiye'deki düzey 2 bölgelerinde özel sermaye ile ilişkili olan değişkenlere göre, 1. grup içerisinde TR10-İstanbul Bölgesi lider konumdadır. Özel sermaye grubuna ilişkin 6 değişkene göre tüm bölgeler arasında ilk sırada gelen İstanbul, bu başlık altında rekabet edebilirliği en yüksek bölge olurken, İstanbul'u TR51-Ankara ve TR31-İzmir bölgeleri takip etmektedir. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi üretmiş olduğu gayri safi katma değer ve sahip olduğu özel okul sayısı ile ülke bölgelerinin rekabet edebilirliğinde İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra en güçlü bölge olarak ortaya çıkmaktadır. TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi ise özel hastane sayısı bakımından İstanbul'un ardından ikinci sırada yer almaktadır. Yine aynı bölge kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninde İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırayı elde etmiştir. 1.grupta en kötü performansa sahip bölgelerden biri TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan olmuştur. Bu gruba ait 6 değişkenin 5'inde son üç sırada yer alan bölge sadece özel okul sayısı değişkeninde 26 bölge içerisinde 21. olmuştur. Benzer bir şekilde TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi de sadece kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninin de son üç sırada yer almayarak, özel sermaye alanında zayıf olduğunu göstermiştir. Özel sermaye yatırımlarını çekebilme açısından başarısız olan bir diğer bölge de TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop olmuştur. Gayri safi katma değer üretiminde sondan ikinci olan bölge, kişi başına açılan şirket sayısı verilerine göre de tüm bölgeler içinde sondan üçüncü olmuştur.

Özetle, İstanbul, Ankara ve İzmir bölgelerinin özel sermaye alanında güçlü olduğu görülmektedir. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri de özel sermaye alanında sahip oldukları değerler ile İstanbul, Ankara ve İzmir ile rekabet edebilme potansiyeline sahiptir. Özel sermaye alanında rekabet edebilirliği en düşük bölgeler ise genellikle ülkenin doğusunda bulunmaktadır. Ancak bu bölgede bulunmayan TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesinin de özel sermaye alanında oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. 1. grup içerisinde yer alan ve özel sermaye ile ilişkisi bulunan değişkenler standardize edilerek, her bir düzey 2 bölgesi için puanları hesaplanmıştır. Bu puanlar, her bir bölge için, değişken verisi ile değişkenin güçlü ekonomik yapı bileşenine yapmış olduğu etki katsayısı ile çarpılarak elde edilmiştir. Yu-

Tablo 2. Güçlü ekonomik yapı bileşeni değişkenleri**Dönüştürülmüş bileşen matrisi^a****Güçlü ekonomik yapı**

Değişkenler	Etki katsayısı	Açıklama
1. Grup		
AVM	.974	AVM sayısı
GSKD	.969	Gayri safi katma değer
OZOKUL	.965	Özel okullar
OZHASTANE	.963	Özel hastane
ARAC	.962	Km ² ye düşen araç sayısı
KİŞİBAŞIR	.828	Kişi başına açılan şirket sayısı
2. Grup		
NACEÇALIŞAN	.782	NACE (J-K-L) sektörlerinde b çalışan sayısının toplam çalışan sayısı içindeki oranı
ULAHABYAT	.778	Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı (1000TL)
CALILETEK	.762	Çalışan nüfus içinde ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı
MUZE	.752	Müze sayısı
KİŞİGENBANT	.723	Kişi başı genişbant internet abone sayısı
3. Grup		
KIBASSINE	.666	Kişi başına düşen sinema sayısı
FDI	.658	FDI (doğrudan yabancı yatırım) yoğunluğu
CALBILTEK	.539	Çalışan nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı
GSYİH	.538	Kişi başı GSYİH (Euro)
İŞYERÇAL	.518	İşyeri başına çalışan sayısı
MAAŞ	.511	Kişi başı maaş (Euro)
TOPBILTEK	.504	Toplam nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı

Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi

Döndürme Metodu: Kaiser Normalleştirilmesi ile Varimax

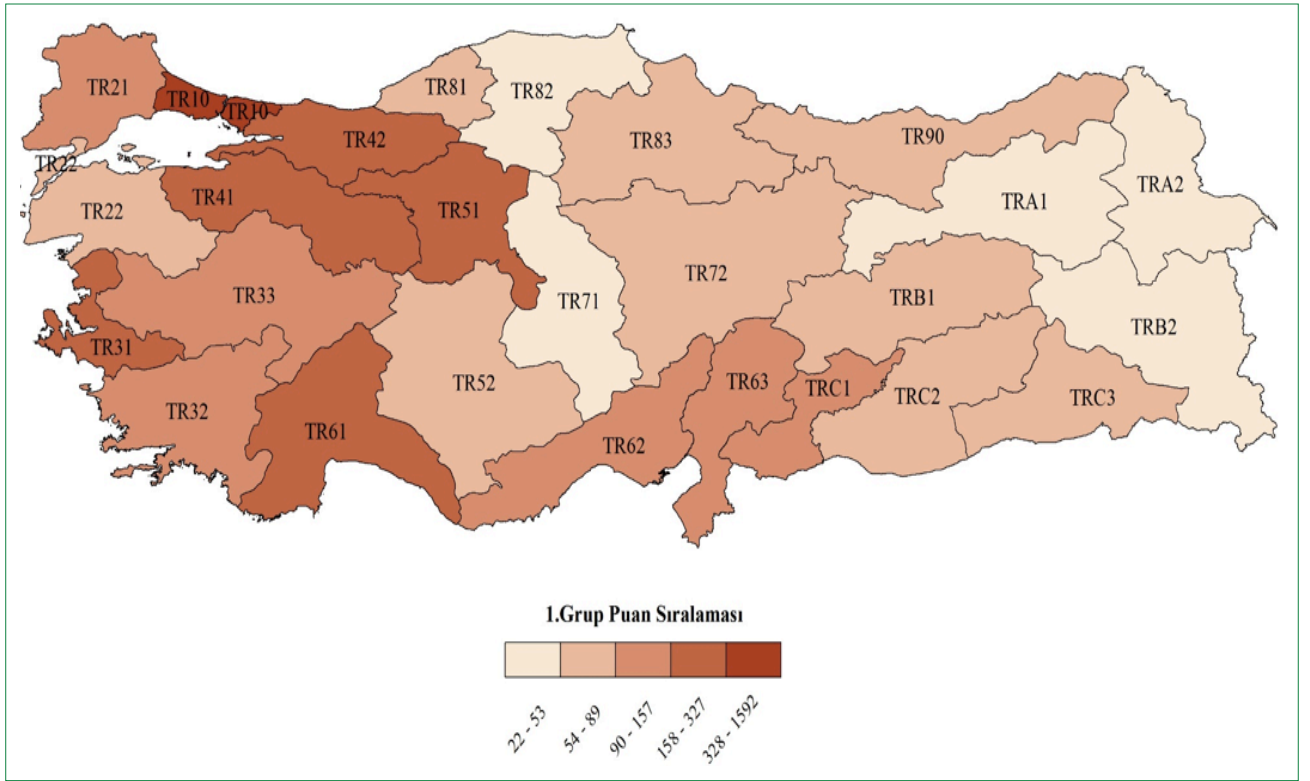
a: Döndürme 11 yinelemede birleştirilmiştir

b; J: Bilgi İletişim; K: Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri; L: Gayrimenkul

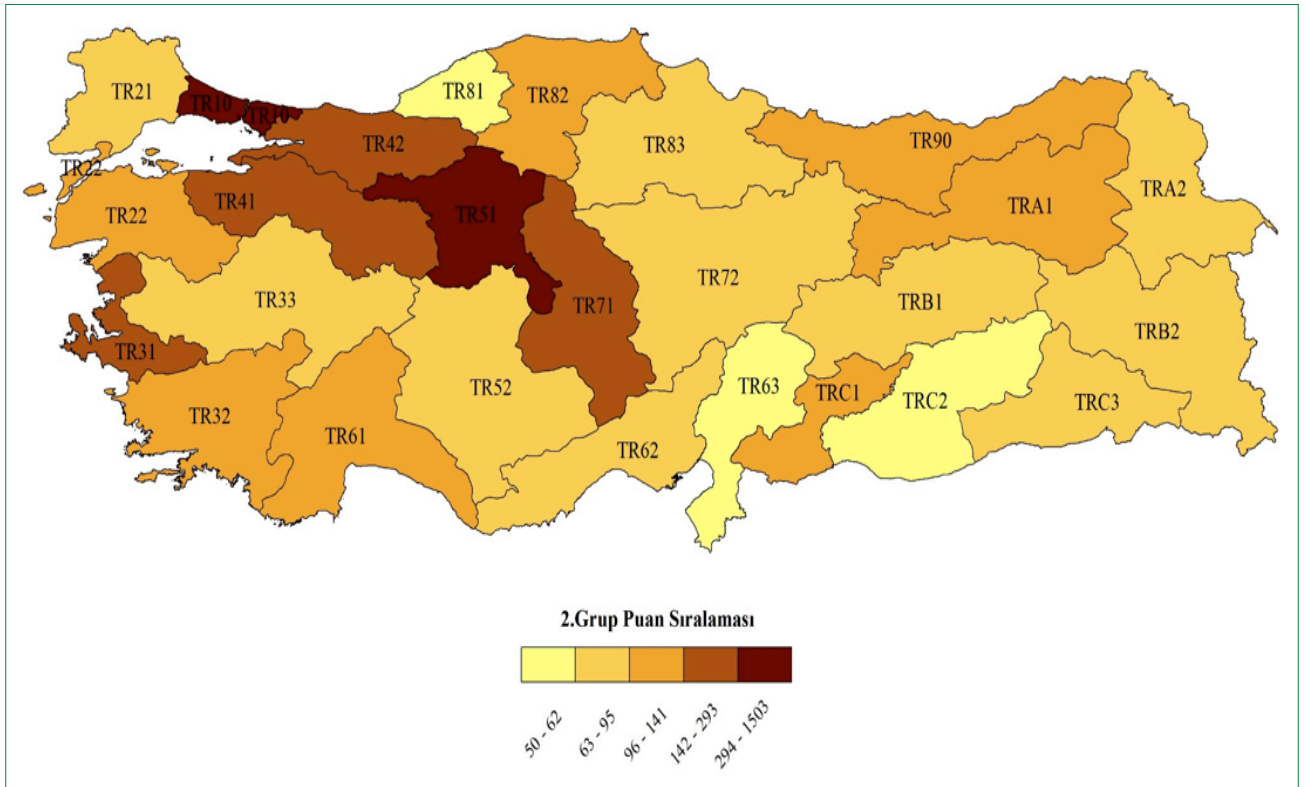
karıda düzey 2 bölgeleri için genel bir değerlendirme yapılan 1. grupta, özel sermayeyi etkileyen değişken verilerinin puanları toplanarak bölgelerin sıralaması yapılmıştır (bkz. Şekil 1.1.).

Temel bileşenler analizine göre 2. grup içerisinde yer alan ileri teknoloji sektörlerinde çalışanlar, haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik yapılan yatırımlar ve geniş bant internet abone sayısı gibi değişkenlerin yenilikçi yapıyı oluşturduğu görülmektedir. Analiz sonucunda bu grupta yer alan müze sayısı değişkeni yaygın olarak fiziksel-sosyal altyapı değişkeni olarak belirlendiğinden, bu anlamda yenilikçi yapı ile ilişkisi göz ardı edilmiştir. Türkiye'deki düzey 2 bölgelerinde yenilikçi yapı ile ilişkili olan değerlendirmelere göre, TR10-İstanbul rekabet edebilirliği en yüksek bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Rekabet edebilirlikte yenilikçiliği tanımlayan tüm değişkenlerde İstanbul ilk sırada yer almaktadır. TR51-Ankara ve TR31-İzmir İstanbul'dan sonra en güçlü bölgeler olarak dikkati çekmektedir. Bu üç bölge dışında, TR11-Erzurum, Erzincan, Bayburt

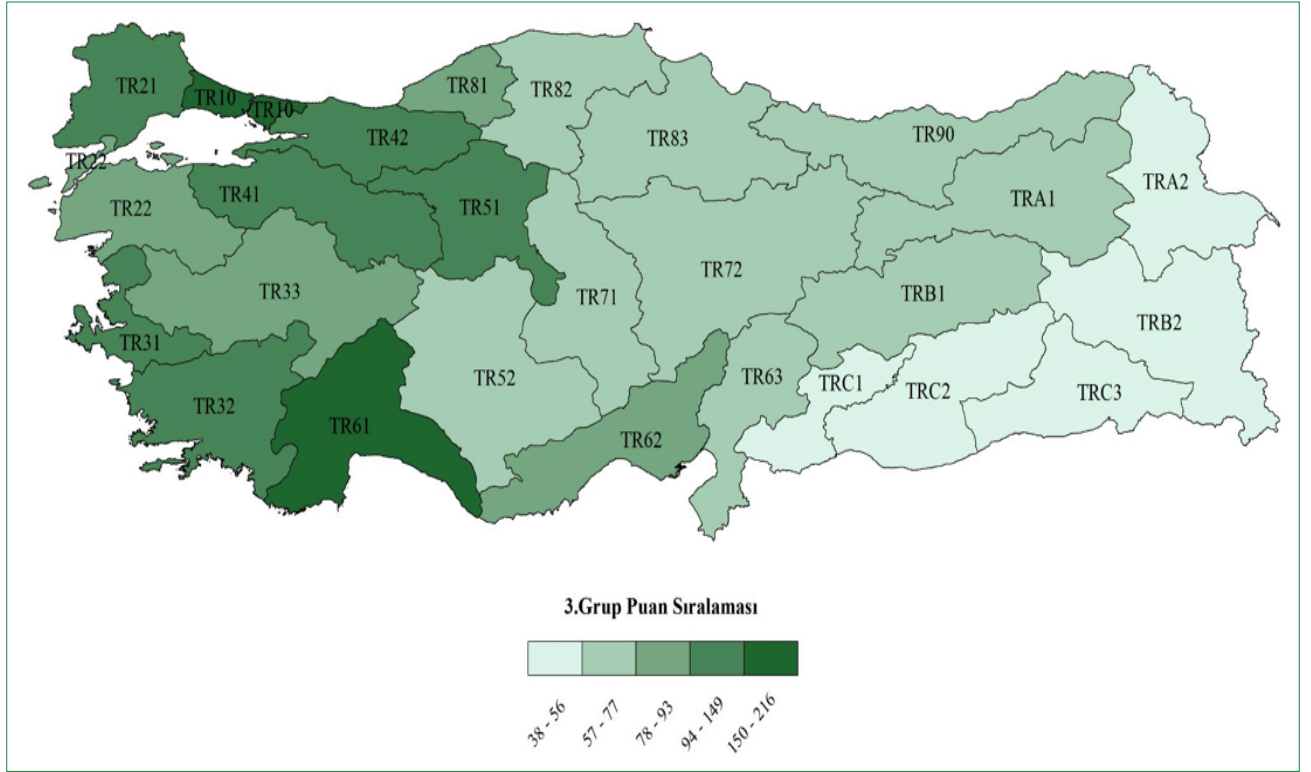
bölgesi NACE J-K-L sektörlerinde çalışan sayısının oranı bakımından İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ise haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımları bakımından ülke genelinde en yüksek ikinci paya sahip bölgedir. TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi de haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımları bakımından ülke ortalamasının üstünde bir pay almaktadır. Yine TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi kişi başına düşen geniş bant internet abonesi değişkeninde İstanbul, Ankara ve İzmir'den hemen sonra gelmektedir. Yenilikçiliğin önemli göstergelerinden biri olan ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı oranı bakımından TRC1-Gaziantep, Adıyaman, Kilis bölgesi son sırada yer almaktadır. Ayrıca bu bölge NACE J-K-L sektörlerinde çalışan sayısı oranında da diğer bölgelere göre geride kalmış ve kendine son sırada yer bulabilmiştir. Kişi başına düşen geniş bant internet abone sayısında ise yine doğu bölgeleri geride kalmış durumdadır.

Şekil 1.1. Grup puan sıralaması (güçlü ekonomik yapı- özel sermaye yatırımları)

Şekil 1.2. Grup puan sıralaması (güçlü ekonomik yapı-yenilikçi yapı)

Şekil 1.3. Grup puan sıralaması (güçlü ekonomik yapı-işgücü)

Özetle, bölgesel rekabet edebilirlikte oldukça önemli bir yeri olan yenilikçiliği yakalayabilen bölgeler İstanbul, İzmir ve Ankara olurken, bu bölgeler ile rekabet edebilirlik potansiyeli bulunan bölgeler TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ve TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir'dir. TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi, haberleşme ve ulaşım sektöründe almış olduğu yüksek kamu yatırımları ile diğer bölgeler arasında ön plana çıkmıştır.

Yukarıda düzey 2 bölgeleri için özetlenen ve yenilikçi yapı ile yakından ilişkisi bulunan 2. grupta yer alan değişken verilerinden, 1. grupta olduğu gibi, her bir düzey 2 bölgesi için genel bir puan hesaplanmıştır. Bu puanlara göre bölgelerin yenilikçilik alanında rekabet edebilirlik düzeyleri belirlenmiştir (bkz. Şekil 1.2.).

Bölgeler rekabet edebilirliklerini arttırmak için bu nitelikli işgücünü kendi alanlarına çekmek zorundadır. Bunun için ise bölgeler yüksek yaşam kalitesine sahip, dinamik ve yabancı yatırımcılar açısından cezbedici mekânlar yaratmaktadır. Yenilikçi sektörlerde atılım yapan ve bu sektörlerde çalışacak olan nitelikli işgücünü bünyesinde barındıran bölgeler, önemli rekabetçi avantajlar yakalamaktadır. Sinema sayısı, herhangi bir coğrafi mekânın yaşam kalitesini arttıran kültürel etmenlerden bir tanesi olarak değerlendirilmektedir. Bir bölgede yer alan kültürel aktivite seçeneklerinin çok çeşitli olması, o bölgedeki nitelikli işgücüne olumlu etki yapmaktadır. Nitelikli işgücünün bir bölgede kalmayı tercih etmesi de o bölgedeki

ekonomik yapıyı güçlendirerek rekabet edebilirliğine önemli bir katkı yapmaktadır.

Güçlü bir ekonomik yapının temel göstergelerinden olan işgücü ile ilişkilendirilen 3. grup bileşen Türkiye'deki düzey 2 bölgelerine göre incelendiğinde, TR10-İstanbul ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu bölgeleri TR51-Ankara bölgesi takip etmektedir. Ankara toplam ve çalışan nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı oranı ve işyeri başına çalışan sayısı değişkenlerinde tüm bölgeler arasında birinci olmuştur. İstanbul ise kişi başı maaş ve kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla değişkenlerinde lider konumdadır. Bu değişkenler de İstanbul'u TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi takip etmektedir. Aynı zamanda İstanbul, düzey 2 bölgeleri içerisinde kişi başına en çok sinema düşen bölge olarak da dikkat çekmektedir. TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesi kişi başına düşen sinema sayısı bakımından İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. TR61-Antalya, Isparta, Burdur ve TR32- Aydın, Denizli, Muğla bölgeleri ise FDI (Doğrudan Yabancı Yatırım) yoğunluğu değişkeninde İstanbul ile birlikte ilk üç sırada yer almaktadır. TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda ülke genelinde ilk sırada yer alarak bu alanda önemli bir konumda olduğunu göstermiştir. TRA2- Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan ve TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgeleri ise işgücü bakımından oldukça yetersiz durumdadır. Bu bölgeler 3. grup altındaki tüm değişkenlerde son üç sırada yer

Tablo 3. İnsan sermayesi bileşeni değişkenleri**Döndürülmüş bileşen matrisi^a****İnsan sermayesi**

Değişken	Etki katsayısı	Açıklama
TOPYUKOGR	.906	Toplam nüfus içinde yükseköğretim mezunu
CALYUKOGR	.905	Çalışan nüfus içinde yükseköğretim mezunu

Çıkarım metodu: Temel Bileşenler Analizi

Döndürme metodu: Kaiser Normalleştirilmesi ile Varimax³^a: Döndürme 11 yinelemede birleştirilmiştir

almaktadır.

Özetle, TR10-İstanbul, TR51-Ankara ve TR61- Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri emek piyasasında sahip oldukları işgücü ve yatırım kaynaklarından yarattıkları istihdam sayesinde güçlü konumdadır. İstanbul'a yakın konumda bulunmasından dolayı TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgeleri de işgücünü çekebilecek olan koşullarda iyi durumdadır. TR61- Antalya, Isparta, Burdur ve TR32- Aydın, Denizli, Muğla bölgeleri, turizm faaliyetleri sebebi ile yabancı yatırımların ilgi odağındadır. Ülkenin doğusunda yer alan bölgelerde ise işgücünü çekici faktörlerin eksikliği görülmektedir. Bu bölgelerde nitel ve nicel olarak eksik olan işgücü değeri, bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyellerini düşürmektedir.

Yukarıda Türkiye düzey 2 bölgeleri için genel bir değerlendirme yapılan ve güçlü ekonomik yapının diğer önemli bir halkası olan 3. grup için de 1. ve 2. gruptaki puanlama sistemi uygulanmıştır. Her bölge için bölgesel rekabet edebilirlik seviyesi belirlenmiştir (bkz. Şekil 1.3.).

Güçlü ekonomik yapı başlığı altında Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliği, üç önemli rekabet edebilirlik etmeni (özel sermaye, yenilikçi yapı- işgücü) özelinde yukarıda değerlendirilmiş (bkz. Şekil 1-1.2.3.), bölgelerin güçlü ekonomik yapı başlığı altındaki rekabet edebilirlik seviyeleri belirlenmiştir. TR10-İstanbul bölgesi ülke genelinde ekonomisi en güçlü bölge olarak ortaya çıkarken İstanbul'u bu alanda takip eden bölgeler ise TR51-Ankara ve TR31-İzmir olmuştur. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42- Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61- Antalya, Isparta, Burdur bölgeleri ise ekonomi alanında rekabet edebilirlik potansiyeline sahip mekânlar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'nin doğusu ve güneydoğusunda yer alan bölgeler ise ekonomik yapıları zayıf ve rekabet edebilirlikleri düşük alanlar olarak göze çarpmaktadır (bkz. Şekil 2).

İnsan Sermayesi

Türkiye düzey 2 bölgelerinde, 36 rekabet edebilirlik değişkeni kullanılarak yapılan temel bileşenler analizi sonuçlarına göre (bkz. EK 1) ortaya çıkan ikinci ana bileşen, insan sermayesidir. İnsan sermayesi bileşeni toplam varyansın yaklaşık %17'sini (16.657) açıklamaktadır. Güçlü ekonomik yapı bileşeninden sonra varyansın açıklanmasında en çok paya sahip olan insan sermayesi bileşeni, bölgelerin rekabet edebilirlik durumlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

İnsan sermayesi başlığı altında bölgesel rekabet edebilirliği en çok etkileyen iki değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler toplam ve çalışan nüfus içerisinde yükseköğretim mezun oranıdır (bkz. Tablo 3).

Tek bir grup altında incelenen insan sermayesi bileşeninin en önemli belirleyicisi bir bölgede bulunan yükseköğretim mezunlarının o bölgedeki toplam ve çalışan nüfus içindeki oranıdır. Türkiye düzey 2 bölgelerinde, insan sermayesi bileşeni özelinde TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi çok önemli bir potansiyele sahiptir. Diğer bölgeler arasında ise TR11-Erzurum, Erzincan, Bayburt, TR22-Balıkesir, Çanakkale ve TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova dikkat çekmektedir. İnsan sermayesi diğer bölgelere göre yetersiz olan bölgeler ise; TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt, TR62-Adana, Mersin ve TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır'dır.

İnsan sermayesi ana bileşeni altında yer alan iki değişkene ait verilerden her bir düzey 2 bölgesi için, değişkenlerin etki katsayıları da değerlendirilerek bir puanlama yapılmıştır. Bu puanlamaya göre düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirlik seviyeleri belirlenmiştir (bkz. Şekil 3).

Diğer Bileşenler

Temel bileşenler analizine göre bölgesel rekabet edebilirlikte etkisi ilk iki ana bileşen (Güçlü Ekonomik Yapı ve İnsan Sermayesi) kadar güçlü olmayan 6 adet bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenlerin, temel bileşenler analizinde öz değeri 1'den büyük olduğu için, bölgesel rekabet edebilirliğe etkisi olduğu tespit edilmiştir (bkz. EK 1). İlk iki ana bileşenden sonra gelen 3. bileşen varyansın yaklaşık olarak %8'ini (7.699) açıklamaktadır. Bu bileşeni en iyi tanımlayan değişken ise kişi başına düşen sağlık personeli sayısıdır. 4. bileşen içerisinde en etkili olan değişken bölgelerdeki liman varlığı olurken, bu bileşenin bölgesel rekabet edebilirliği açıklama oranı yaklaşık %6 (6.006)'dır. 5. ve 6. bileşenlerin varyansı açıklama oranı sırasıyla yaklaşık %5 (4.696) ve %4 (3.574)'tür. 5. bileşeni en iyi tanımlayan değişkenler internet ulaşılabilirliği ile ilgili iken 6. bileşen daha çok işsizlik ile alakalıdır. 7. ve 8. bileşenlerin ise varyansı açıklama oranları çok azdır (%2-3). 7. bileşen de 6. bileşen gibi işsizlik ile ilgili iken 8. bileşeni en çok etkileyen değişkenler kültür merkezi sayısı ile kişi başına düşen tiyatro sayısıdır.

Yukarıda kısaca bahsedilen 6 bileşenin toplamının bölgesel rekabet edebilirliği açıklama oranı yaklaşık olarak %28.5 (28.408)'tir. Bu oran ilk ana bileşen olan güçlü ekonomik yapının varyansı açıklama oranından (%49.568) çok daha düşüktür. Ancak temel bileşenler analizinin Türkiye düzey 2 bölgelerine ait değişkenler üzerinden ortaya çıkarmış olduğu bu bileşenlerin hangi faktörler tarafından etkilendiğinin belirlenmiş olması, Türkiye bölgelerinin rekabet edebilirliğini kavrama açısından önemlidir.

Değerlendirme

Türkiye'de ekonomik yapısı en güçlü olan bölge ise TR10-İstanbul'dur. Sahip olduğu ekonomik yapı bakımından İstanbul bölgesi ile rekabet edebilecek diğer bölgeler ise TR51-Ankara ve TR31-İzmir'dir. Türkiye genelinde, kullanılan değişkenler paralelinde ekonomik yapısı bu 3 bölge ile rekabet edebilecek başka bir bölge ortaya çıkmamaktadır. Yenilikçi yapısı ile öne çıkan bölgeler ise TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgeleridir. Özel sermaye ile ilişkili değişken değerlerine bakıldığında yine TR10-İstanbul bölgesinin çok güçlü bir biçimde öne çıktığı görülmektedir. Kullanılan 6 değişkenden 5'inde diğer bölgelerden oldukça önde olan İstanbul, sadece kişi başına düşen şirket sayısında TR51-Ankara bölgesi ile yakınlık göstermektedir. Ankara, özel sermaye değişkenlerine göre Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliği en yüksek 2. bölgedir. İstanbul'un ilk sırada olduğu özel hastane sayısında TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi ülke genelinde 2. sırada yer alırken bölge, kişi başına açılan şirket sayısında ise İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncüdür. TR31-İzmir bölgesi sahip olduğu özel okul sayısı ile İstanbul'dan sonra Ankara bölgesi ile ikinciliği paylaşırken, km²'ye düşen araç sayısı değişkeninde Ankara'nın önündedir. Bölgesel rekabet edebilirliği en çok etkileyen AVM sayısı ve gayri safi katma değer değişkenlerinde İstanbul 1. Ankara ise 2. sıradadır. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ise herhangi bir değişkene göre ilk üç sırada yer almamakla birlikte, genel sıralamada bu üç bölgeden sonra 4. sırada yer bulmuştur.

Güçlü ekonomik yapının yenilikçi yapıyı ilgilendiren değişkenleri incelendiğinde, tüm değişkenlerde yine ilk 2 sırayı TR10-İstanbul ve TR51-Ankara bölgesinin aldığı görülmektedir. Ankara sadece haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımı değişkeninde İstanbul bölgesini geçerek ilk sırada yer almıştır. Aynı değişken verilerine bakıldığında, Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgeler içerisinde TRAI-Erzurum, Erzincan, Bayburt ve TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgelerinin haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik kamu yatırımlarında önemli bir pay aldığı görülmektedir. Yine TRAI-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinin çalışan nüfus içerisinde ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısı oranında TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi ile birlikte bulunduğu coğrafyada ön plana çıktığı görülmektedir. TRAI-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi, yenilikçi yapıda sahip olduğu değerler bakımından,

doğu bölgeleri arasında ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda bölge yenilikçi yapıda bölgesel rekabet edebilirlik açısından ülke genel sıralamasında 12. olmuştur. Aynı sıralamada TR51-Ankara sahip olduğu yenilikçi yapı değerleri ile bölgesel rekabet edebilirliği en güçlü bölge olarak ilk sıradadır.

Güçlü ekonomik yapıya ilişkin işgücü değişkenlerine bakıldığında, ülke genelinde TR10-İstanbul yine ön plandadır. İstanbul kişi başına düşen sinema sayısı, kişi başı gayri safi yurtiçi milli hasıla ve kişi başı maaş değişkenlerinde ülke genelinde ilk sıradadır. Diğer değişken verilerine göre yapılan sıralamalarda en kötü derecesi ikincilik olan İstanbul, sahip olduğu mevcut işgücü bakımından rekabet edebilirliği en yüksek bölgedir. İşgücü bakımından genel sıralama incelendiğinde TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi İstanbul'dan sonra gelmektedir. Bu durum bölgenin doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda oldukça yüksek bir puan almış olmasıyla açıklanabilir. TR51-Ankara bölgesi işgücünde rekabet edebilirliği en güçlü 3. bölgedir. Ankara, toplam ve çalışan nüfus içerisinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı bakımından tüm bölgeler arasında ilk sıradadır. Bu değişkenlerde TRAI-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesi kendi coğrafyası içerisinde ön plana çıkmaktadır. Diğer dikkat çekici bir nokta ise TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinin kişi başı maaş değişkeninde de ülke genel sıralamasında 3. olmasıdır. Bu bölge diğer işgücü değişkenleri açısından da iyi bir performans göstererek, ülke genelinde 9. sıradadır.

Türkiye düzey 2 bölgelerinde rekabet edebilirliği etkileyen en önemli ikinci bileşen insan sermayesidir. TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi insan sermayesi bileşeni değerlendirildiğinde ilk sıradadır. Bölge sahip olduğu yükseköğretim mezun sayısı oranı ile ülkenin diğer bölgelerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. TR10-İstanbul ve TR31-İzmir gibi gelişmiş bölgelerin toplam ve çalışan nüfus içerisindeki yükseköğretim mezun sayılarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. İstanbul 26 bölge içerisinde 19., İzmir ise 20. sıradadır. Diğer bir dikkat çekici nokta ise TRAI-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin insan sermayesine ilişkin ülke geneli bölgesel rekabet edebilirlik sıralamasında 2. olmasıdır.

TR10-İstanbul bölgesinin ekonomik alanda çok güçlü olmasına karşın, insan sermayesi değerlendirmelerinde güçsüz kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde ülkenin ekonomik alanda bölgesel rekabet edebilirliği yüksek bölgelerinden olan TR31-İzmir'de de benzer bir durum söz konusudur. Hem ekonomik yapısı güçlü hem de insan sermayesi bakımından iyi durumda olan bölge TR51-Ankara bölgesidir. Ankara, İstanbul ve İzmir ile kıyaslandığında insan sermayesi bakımından güçlüdür. Ancak hem ekonomik hem de insan sermayesi alanında daha dikkat çeken bölge TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesidir. TR41-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi de hem ekonomik hem de insan sermayesi alanında önemli değerlere sahip, yüksek rekabet edebilirlik seviyesinde olan diğer bir bölgedir.

TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesinde ise turizm kaynaklı gelen yatırımların etkisi ile ekonomik yapı gelişmiştir. Ancak bölge insan sermayesi alanında nitelikli işgücü bakımından zayıftır. Benzer bir durum TR32-Aydın, Denizli, Muğla bölgesi için de söylenebilir. TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesinin de insan sermayesi değişkenleri ile öne çıktığı görülmektedir. Bölgenin, ekonomik alanda oldukça kötü bir performans göstermesine rağmen önemli bir insan sermayesi potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bölgenin ülke rekabet edebilirlik sıralamasında 11. sırada yer almasını sağlamıştır. Bölge hem nitelikli işgücü potansiyeli hem de yenilikçi yapısı bakımından ülkenin doğu coğrafyasında öne çıkmaktadır. Bölge aldığı kamu yatırımları ve bilim ve teknoloji alanlarında sahip olduğu işgücü ile coğrafyasında en ön sıradadır. Bölge önemli potansiyellere sahip olmasına rağmen özel sermaye tarafından ilgi çekici bulunmamaktadır.

Ekonomik yapı değişken verileri üzerinden diğer bölgelerin rekabet edebilirlikleri incelendiğinde, bu üç bölge ile belirli alanlarda rekabet edebilecek, önemli kaynakları bulunan bölgeler ortaya çıkmaktadır. Ülkenin Batısında yer alan TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik, TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR61-Antalya, Isparta, Burdur, ekonomik alandaki rekabet edebilirlikleri belirli bir seviyede, potansiyeli olan bölgeler olarak değerlendirilmiştir.

TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi özellikle özel sermaye alanında sahip olduğu potansiyel ile dikkati çekmektedir. Bu alanda sıralamada önünde bulunan İzmir bölgesini yakalayabilecek olanaklara sahip olan bölge, alışveriş merkezleri ve özel okulları kendine çekebilmektedir. Aynı zamanda TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik ülke genelinde gayri safi katma değeri en yüksek 4. bölge olurken bölgenin özel sermaye alanındaki önemli eksiklerinden birisi açılan şirket sayılarının diğer rakiplerine göre düşük olmasıdır. Yenilikçi yapıda bölge genel sıralamada 4. dür. Bu alanda İstanbul ve Ankara bölgelerinin rekabet edebilirlik dereceleri oldukça yüksektir ve TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi bu bölgelerle rekabet edebilecek olanaklara sahip değildir. Ancak yine de önemli bir potansiyeli bünyesinde barındıran bölge, haberleşme ve ulaşım sektörlerine yönelik kamu yatırımlarında yüksek bir pay almaktadır. Bölgede bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerinde çalışan sayısı ile ileri teknoloji sektörlerinde çalışan sayısının, rekabet ettiği bölgelere göre düşük olduğu görülmektedir.

Ekonomik yapı anlamında önemli bir potansiyele sahip diğer bir bölge ise TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova'dır. Bölgenin sahip olduğu ekonomik değerler ülke ortalamasının üzerindedir. Genel ekonomik rekabet edebilirlik sıralamasında 5. sırada bulunan bölge, TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ile yarışmaktadır. Özel sermaye değişkenlerine ilişkin bölge sıralamalarında en iyi derecesi 4.lük, en kötü derecesi ise 7.lük

olan bölge, önemli yatırımların ilgi odağında olduğunu göstermiştir. Yenilikçi bir ortam oluşturmada da başarılı sayılabilecek değerlere sahip bölge, özellikle almış olduğu önemli kamu yatırımları ve yaygın internet kullanımı ile ön plana çıkmaktadır. Ancak bölgede bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerinin yeterince gelişmediği gözlemlenmiştir. Bu sektörlerde çalışan sayısında bölge ülke genelinde 14. sırada yer almaktadır. Bunun nedenleri olarak ise bölgenin sanayi sektöründe yoğunlaşması ve oldukça yakınında bulunan İstanbul'da bu sektörlerin oldukça gelişmiş olması gösterilebilir. Bölgenin işgücü potansiyeli incelendiğinde dikkati çeken ilk nokta, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi milli hasıla ve maaşların oldukça yüksek olmasıdır. Bu değişken değerlerinde İstanbul'dan sonra en iyi 2. bölgedir. Doğrudan yabancı yatırım yoğunluğunda 7. sıradadır, sahip olduğu mevcut altyapı ile bu alanda daha iyi noktalara ulaşabilir.

İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra ekonomik alanda rekabet edebilirliği en güçlü üç bölgeler arasında yer alan diğer bölge TR61-Antalya, Isparta, Burdur'dur. Bölge özel sermayeyi kendine çekebilme becerisine sahiptir. İstanbul'dan sonra en çok özel hastaneye sahiptir, kişi başına açılan şirket sayısı değişkeninde de ülke genelinde 3. sıradadır. Antalya gibi çok önemli bir turizm kentinin bölgede bulunması, bölgeyi özel sermayenin odağı yapmaktadır. Ancak, gayri safi katma değer yaratmada TR51-Ankara, TR31-İzmir ve TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgelerinin bir hayli gerisinde kalmaktadır. Bölge yenilikçi yapı oluşturma olanakları bakımından da yeterli değildir. İnternet altyapısında iyi olmasına rağmen, kamu yatırımlarından faydalanamamaktadır. Bölgenin yenilikçi yapıda alt sıralarda yer almasının en önemli sebebi kamu yatırımlarından çok az pay almasıdır. İşgücü açısından ise bölgenin rekabet gücü oldukça yüksektir. İstanbul'dan sonra işgücü alanında en güçlü olan 2. bölgedir. Bölgenin işgücü açısından önemli bir derece elde etmesinin en önemli sebebi yabancı yatırımların yoğunluğunun yüksek olmasıdır. Yabancı yatırım yoğunluğu bakımından ilk sıradadır. Bunun en önemli sebebi şüphesiz Antalya'nın turizm kenti karakteri ve potansiyelidir.

Ekonomik anlamda güçlenme potansiyeli bulunan TR32-Aydın, Denizli, Muğla bölgesi ekonomik rekabet edebilirlik açısından genel ülke sıralamasında 7. sıradadır. Bölge özel sermaye yatırımlarını kendisine çekebilecek olanaklara sahiptir. Ancak özel sermayenin yapmış olduğu yatırımlar, bölgenin iyi düzeyde katma değer yaratmasına yetmemektedir. Bölge bu alandaki genel bölge sıralamasında 9. sıradadır. Yenilikçi yapıda ise bölgenin iyi bir performans gösteremediği söylenebilir. Özellikle haberleşme ve ulaşım sektörlerine yönelik kamu yatırımlarından oldukça az pay alması ve ileri teknoloji çalışan sayısının düşük olması, bölgeyi olumsuz yönde etkilemektedir. İşgücü bakımından önemli bir konumda bulunan bölge genel sıralamada altındadır. Bölgenin bu alanda iyi bir performans göstermesinin en önemli göstergesi yabancı yatırımları çekebilme kabiliyeti-

Tablo 4. Türkiye’de bölgesel rekabet edebilirlik açısından güçlü, zayıf ve potansiyeli bölgeler**Güçlü ekonomik yapı**

Güçlü bölgeler	Zayıf bölgeler	Potansiyeli olan bölgeler
TR10-İstanbul	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR31-İzmir
TR51-Ankara	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
	TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR61-Antalya, Isparta, Burdur

Özel sermaye

Güçlü bölgeler	Zayıf bölgeler	Potansiyeli olan bölgeler
TR10-İstanbul	TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop	TR51-Ankara
	TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt	TR31-İzmir
	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR61-Antalya, Isparta, Burdur

Yenilikçi yapı

Güçlü bölgeler	Zayıf bölgeler	Potansiyeli olan bölgeler
TR51-Ankara	TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TR31-İzmir
TR10-İstanbul	TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın	TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik
	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir

İşgücü

Güçlü bölgeler	Zayıf bölgeler	Potansiyeli olan bölgeler
TR10-İstanbul	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR51-Ankara
TR61-Antalya, Isparta, Burdur	TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	TR31-İzmir
	TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR32-Aydın, Denizli, Muğla
		TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik

İnsan sermayesi

Güçlü bölgeler	Zayıf bölgeler	Potansiyeli olan bölgeler
TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik	TR62-Adana, Mersin	TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt
	TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	TR22-Balıkesir, Çanakkale
	TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
		TR52-Konya, Karaman
		TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak

dir. Bölge yabancı yatırım yoğunluğu bakımından ülkede en iyi 3. bölgedir. Yine Antalya benzeri, Muğla'nın turizm potansiyeli bunun temel sebebi olarak açıklanabilir. Ancak bölgenin düşük maaş ortalamasına sahip olması (tüm bölgeler içerisinde 19.) bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir.

Yaşam kalitesi ile ilişkili olan kişi başına düşen sağlık personeli sayısı, internet erişilebilirliğine etki eden internete ulaşma

olanağı olan hane halkları ve geniş banda ulaşan hane halkları ile kıyı bölgelerinde bölgede limanın varlığı gibi bölgesel rekabet edebilirlik değişkenlerinin Türkiye'deki etkisinin oldukça az olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kültür merkezi sayısı ve kişi başına düşen tiyatro sayısı gibi değişkenlerle ifade edilen kültürel yapının da bölgelerin rekabet edebilirliklerine önemli bir katkı yapmadığı görülmektedir.

Ülke genelindeki rekabet edebilirlik sıralamasında ilk 10'da yer alan bölgeler Türkiye'nin Batısında yer almaktadır. Bu 10 bölge içerisinde en dikkat çekici bölge TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir olmuştur. Yenilikçi yapı ve insan sermayesi ile öne çıkan bölge, 10 bölge arasında 7. olarak önemli bir derece elde etmiştir. Sıralamada ilk 10 bölgeden sonra gelen 11. bölge TRA1-Erzincan, Erzurum, Bayburt olmuştur. Ülkenin doğusunda yer alan bölge, kendi coğrafyasında bölgesel rekabet edebilirliği en yüksek bölge olarak ön plana çıkmaktadır.

Sıralamada son sırada bulunan bölgeler ülkenin doğusunda yer almaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlikte en kötü performans gösteren bölgeler, TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari, TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır ve TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt ve TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye bölgeleridir. Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirlik açısından güçlü, zayıf ve potansiyel bölgeler Tablo 4'te yer aldığı şekilde özetlenebilir.

Sonuç

Modern dünyanın yeni ekonomik düzeninde, hemen hemen her alanda ortaya çıkan rekabet edebilirlik kavramı, ülkelerin dünyadaki konumlarını belirlemeye ve politikacıların da bu duruma göre çeşitli politikalar üretmesine olanak sağlamakta (Kitson vd., 2004), yetenekli işgücü, yenilikçi girişimciler ve herhangi bir yere bağlı olmayan sermayeden oluşan hareket edebilir üretim faktörleri ile bölgelerin rekabet edebilirlikleri arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır (Huovari vd., 2001). Bahsedilen bu hareket edebilir üretim faktörlerini kendi alanına çekebilen bölgeler, rekabet edebilirliklerini ve ekonomik yapılarını geliştirebilmektedirler.

Albayrak ve Erkut (2010)'un vurguladığı gibi, ülkelerin kalkınmayı sağlamak için bölgeler üzerinde geliştirdikleri politikaların rekabet gücünü arttırmaya yönelik olması, bölgelerin rekabet edebilirliğini oldukça değerli kılmaktadır. Bu anlamda, bu çalışma Türkiye'de bölgeleri sahip olduğu rekabet faktörlerine göre resmetmesi bakımından önemlidir, bölgelerin gelecekte rekabet edebilirliklerinin artırılabilmesi ve bu sayede mevcut potansiyellerinin geleceğe ışık tutabilecek şekilde değerlendirilebilmesi bakımından da yönlendirici olacaktır. Çalışma, üretim faktörlerinden (özel sermaye, yenilikçi yapı, işgücü) oluşan güçlü ekonomik yapının, Türkiye düzey 2 bölgelerinde rekabet edebilirliği etkileyen en önemli bileşen olduğunu ortaya koymuştur. Yaşam kalitesi, deniz ulaşımı ve kültürel yapı ile ilgili faktörlerin ise Türkiye'deki bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitelerine önemli bir etki yapmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye düzey 2 bölgelerinin rekabet edebilirliklerinin belirlenen değişkenler üzerinden değerlendirildiği bu çalışmada da ön plana çıkan bölgeler, benzer pek çok çalışmada olduğu gibi

ülkenin Batı kesiminde yer almaktadır. Bu durum bölgelerin özellikle ekonomik temelli rekabetinde önemli farklar yaratmaktadır. Bu çalışmada, bölgeler özelinde ortaya çıkan bulguların bölgesel gelişmişlik kapsamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda yol gösterici olabilmek amaçlanmıştır. Ülke ölçeğinde uzun yıllardan bu yana pek çok defa bölgesel gelişmişlik farklılıklarına ilişkin yapılan tartışmalar ve bilimsel ampirik çalışmalar ile ortaya konan somut sonuçların söz konusu farklılıkları gidermek üzere çok da değerlendirmeye alınmadığını söylemek yanlış olmaz. Bu çalışma ile de ortaya konan rekabetçilik özelindeki bölgesel değerlendirmeler günümüze kadar yapılmış olan benzer çalışmalar ile benzer sonuçlara varmaktadır. Bu durumda bölgesel politikalar üretmede ve yaşanan pratiklerdeki yanlışların veya engellerin neler olduğu oldukça nettir. Üzerinde önemle durulması gereken husus, yerel özelliklerin bölgesel gelişme ve rekabet ekseninde yeterince özümşenerek neden sonuç ilişkileri ile değerlendirilmesi gerekliliğinin pozitif gelişimin olmazsa olmaz koşulu olduğunun benimsenmesidir.

TR10-İstanbul'un rekabet edebilirlik düzeyindeki konumu diğer bölgelerin rekabet edebilirliklerine olumsuz etki yapmaktadır. Çok güçlü bir cazibe merkezi olan İstanbul'un, özel sermaye ile olan güçlü ilişkisi, yapılan birçok yatırım diğer bölgelerin sermayeyi çekebilme olanaklarını kısıtlamaktadır. İstanbul'dan sonra en güçlü bölgeler Ankara ve İzmir bölgelerinin bile İstanbul ile rekabet edebilecek olanaklara sahip olmadığı söylenebilir. Yanı sıra, ülkenin Batısında yer alan ve rekabet edebilirlik için önemli olanaklara sahip ön plana çıkan bölgeler de bulunmaktadır.

TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinin sahip olduğu nitelikli işgücü ve özel sermaye ilgisi bir araya getirilerek, yenilikçiliği destekleyen yatırımlar ve projelerin hayata geçirilmesi bölgeyi güçlendirebilir. TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi, İstanbul gibi güçlü bir etki alanına sahip bir bölgeye yakın olması sebebi ile önemli ekonomik yatırımları kendisine çekebilmektedir. Genellikle sanayi sektörüne yönelik yatırımların yer aldığı bölgede, bilgi iletişim, mali hizmetler ve sigortacılık hizmetleri ile gayrimenkul sektörlerine yapılacak olan yatırımların bölge ekonomisine önemli bir katkı yapacağı öngörülebilir. İstanbul'da oranca az olan nitelikli işgücünün bu bölgede önemli bir potansiyele sahip olması, bölgenin gelişme ekseninin yenilikçi stratejilere dayandırılması gerektiğine dair ipuçları vermektedir. Sahip olduğu insan sermayesi potansiyeli ile bölge rekabet edebilirlik şansını arttırabilir.

TR61-Antalya, Isparta, Burdur bölgesi, turizm faaliyetlerinin yoğun olması sebebi ile önemli sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapmaktadır. Hem ülke içindeki özel sermaye hem de yabancı sermayenin ilgi odağında bulunan bölgenin gelişmeye oldukça uygun olduğu açıktır, ancak bölgenin bu yatırımlardan verimli bir şekilde yararlanamadığı anlaşılmaktadır. Bölge sahip

olduğu yatırım çekiciliğini daha etkili kullanabilir. Gelişmiş bir internet altyapısı olan bölgede ileri teknolojinin faydalarından özellikle turizm sektöründe yararlanılabilecek politikalar geliştirilmesi ve ilişkili kamu yatırımlarının güçlendirilmesi bölgenin rekabet edebilirliğini arttırabilir.

TRAI-Erzincan, Erzurum, Bayburt bölgesi öne çıkan insan sermayesi potansiyeline sahiptir. Ekonomik açıdan güçlü bir yapıya sahip olmayan bölgede, özel sermayeyi çekebilecek yenilikçi ortamlar yaratmayı hedefleyen projelerin geliştirilmesi bölgenin rekabet şansını arttırabilir. Bölgede kamu desteklerinin arttırılması, bölgenin kendi coğrafyasında sahip olduğu mevcut potansiyeli değerlendirmek açısından önemli bir araç olacaktır.

Türkiye’de özel sermaye kaynaklarını bünyesinde barındırabilen, yenilikçi yapısı gelişmiş, insan sermayesi bakımından zengin bölgeler, rekabet edebilirlik bakımından önemli avantajlar yakalamaktadır. Rekabet edebilirlik potansiyeli düşük bölgelerin ise genellikle bahsedilen bu alanlarda zayıf kaldığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de rekabet edebilirliği düşük olan bölgelerde öncelikle özel sermaye yatırımlarını çekebilecek, yenilikçi ve nitelikli işgücünü içerisinde barındıracak ortamlar yaratılması gerekmektedir. Rekabet edebilirlik potansiyeli düşük olan bölgeler özelinde, çalışma kapsamında yer alan değişkenler ile ilişkili olarak çekici ortamlar yaratılabilmesi öncelikle kamu desteği ile mümkün olacaktır. Her bölgenin sahip olduğu yerel olanaklara göre değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelere göre üretilecek olan projelerin planlı ve programlı bir şekilde uygulanması gereklidir. Ülkenin rekabet edebilirlikte potansiyeli yüksek olan bölgelerinin etki alanlarının genişletilmesini sağlamak, az gelişmiş ve rekabet edebilirlik seviyesi düşük olan bölgelerin bu etkilenme alanından faydalanmasına olanak tanıyacak stratejileri belirleyerek ilişkili politikalar üretmek yakın vadeli gelecek gelişimi için değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Albayrak, A. N., Erkut, G. (2010). Türkiye’de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi. *Megaron*, 5(3), 137-148.
- Alkin, K., Bulu, M. ve Kaya, H. (2007). İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye’deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülmesi İçin Bir Yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 11, 221-235.
- Beceran, E. (2004). Bölgesel Rekabet Gücü. *Stüleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9, 279-302.
- Begg, I. (Ed.) (2002). *Urban Competitiveness. Policies for Dynamic Cities.* The University of Chicago Press Books.
- Boroza, D. (2008). Regional Competitiveness: Some Conceptual Issues and Policy Implications. *Interdisciplinary Management Research*, 4(1), 50-63.
- Boschma, R. (2004). Competitiveness of Regions From an Evolutionary Perspective. *Regional Studies*, 38(9), 1001-1014.
- Camagni, R. (2002). On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, 39(13), 2395-2411.
- Cellini, R., Soci, A. (2002). Pop Competitiveness. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 55 (220), 71.
- Dabson, B. (2005). Regional Competitiveness, Innovation and Entrepreneurship, Economic Development and the University of Missouri-Columbia, Framing the Debate: Working Paper.
- Dijkstra, L., Annoni, P., Kozovska, K. (2011). A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. *European Union Regional Policy Working Papers*, 2.
- EDAM (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi). (2009). Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi Raporu.
- European Commission (1999). Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of the Regions of the European Union. Belgium: Office for
- Official Publications of the European Communities. <http://www.inforegio.cec.eu.int/6pr>
- Hotelling, H. (1933). Analysis of a Complex of Statistical Variables Into Principal Components, *Journal of Educational Psychology*, (24), 417-441 ve 498-520.
- Huovari, J., Kangasharju, A. ve Alanen, A. (2001). Constructing an Index for Regional Competitiveness: PTT.
- Jolliffe, I.T. (2002). *Principal Component Analysis*. books.google.com.
- Kara, M. (2008). Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları. DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT:2774.
- Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). Regional Competitiveness: An Elusive Yet Concept ? *Regional Studies*, 38(9), 991-999.
- Krugman, P. (2005). Second Winds for Industrial Regions. *New Wealth for Old Nations: Scotland’s Economic Prospects*, 35-47.
- Martin, R. L. (2003). A Study on the Factors of Regional Competitiveness. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf
- Pearson, K. (1901). On lines and planes of closest fit to systems of points in space. *Philosophical Magazine, Series 6*,(2), no. 11, pp. 559-572.
- Rao, C.R. (1964). The use and interpretation of principal component analysis in applied research. *Sankhya A*.
- Sepic, D. (2005). The Regional Competitiveness: Some Notions. *Russian-European Centre for Economic Policy (RECEP)*. http://www.recep.ru/files/documents/regional_competitiveness_en.pdf
- TC Kalkınma Bakanlığı, 9. Kalkınma Planı. (2007-2013). <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/1/Ninth%20Development%20Plan%202007-2013.pdf>
- TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. (2007). Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı. Ankara. Ekim. 2007. http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_7_turkiye_ab_mali_isbirligi/2_2_7_1_1_2_2_7_1_6_ipaiii_2007_11_bolgesel_rekabet/modifiye_br_op_ek19_3_kisim.pdf

EK I. Bileşen özdeğerleri**Açıklanan toplam varyans**

Bileşen	Başlangıç özdeğerleri			Karesi alınmış yüklemelerin çıkartılmış toplamları			Karesi alınmış yüklemelerin döndürülmüş toplamları		
	Toplam	Varyansı açıklama oranı (%)	Varyansı açıklama oranı kümülatif (%)	Toplam	Varyansı açıklama oranı (%)	Varyansı açıklama oranı kümülatif (%)	Toplam	Varyansı açıklama oranı (%)	Varyansı açıklama oranı kümülatif (%)
1	17.845	49.568	49.568	17.845	49.568	49.568	11.906	33.073	33.073
2	5.996	16.657	66.225	5.996	16.657	66.225	4.372	12.145	45.218
3	2.772	7.699	73.924	2.772	7.699	73.924	3.534	9.817	55.035
4	2.184	6.066	79.990	2.184	6.066	79.990	3.307	9.187	64.221
5	1.690	4.696	84.686	1.690	4.696	84.686	3.113	8.648	72.869
6	1.287	3.574	88.260	1.287	3.574	88.260	2.870	7.972	80.841
7	1.248	3.465	91.726	1.248	3.465	91.726	2.792	7.755	88.596
8	1.047	2.907	94.633	1.047	2.907	94.633	2.173	6.037	94.633
9	.498	1.384	96.017						
10	.365	1.013	97.030						
11	.325	.904	97.934						
12	.227	.632	98.566						
13	.190	.527	99.093						
14	.123	.340	99.434						
15	.103	.285	99.718						
16	.054	.150	99.868						
17	.047	.132	100.000						
18	1.026E-15	2.849E-15	100.000						
19	5.773E-16	1.604E-15	100.000						
20	5.577E-16	1.549E-15	100.000						
21	4.497E-16	1.249E-15	100.000						
22	3.371E-16	9.363E-16	100.000						
23	3.029E-16	8.414E-16	100.000						
24	1.819E-16	5.054E-16	100.000						
25	1.282E-16	3.562E-16	100.000						
26	8.713E-17	2.420E-16	100.000						
27	4.717E-17	1.310E-16	100.000						
28	-6.777E-17	-1.883E-16	100.000						
29	-1.035E-16	-2.876E-16	100.000						
30	-2.053E-16	-5.703E-16	100.000						
31	-2.928E-16	-8.134E-16	100.000						
32	-3.402E-16	-9.449E-16	100.000						
33	-5.151E-16	-1.431E-15	100.000						
34	-5.502E-16	-1.528E-15	100.000						
35	-7.807E-16	-2.169E-15	100.000						
36	-1.048E-15	-2.912E-15	100.000						

Çıkarım Metodu: Temel Bileşenler Analizi.

EK 2. Kullanılan veri kaynakları**Ekonomik çevre**

Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak
İSTOR	İstihdam oranı (15-64 yaş nüfus içerisinde)	%	2011	TÜİK
UZİŞOR	Uzun vadeli işsizlik oranı (15-64 yaş nüfus içerisinde)	%	2012	TÜİK
İŞSİZOR	İşsizlik oranı (15 yaş ve üzeri)	%	2012	TÜİK
GSYİH	Kişi başı GSYİH (Euro)	Euro	2011	EUROSTAT
MAAŞ	Kişi başı maaş (Euro)	Euro	2011	TÜİK
NACEÇALIŞAN	NACE (J-K-L) sektörlerinde ^a çalışan sayısının Toplam çalışan sayısı içindeki oranı	%	2011	TÜİK
GSKD	Gayri safi katma değer	TL	2011	TÜİK
FDI	FDI (doğrudan yabancı yatırım) yoğunluğu	%	2011	Ekonomi Bakanlığı
İŞÇAL	İşverenlerin çalışanlara oranı	%	2011	TÜİK
İŞYERÇAL	İşyeri başına çalışan sayısı	Kişi	2011	TÜİK
KİŞİBAŞIR	Kişi başına açılan şirket sayısı	Adet	2012	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

Fiziksel çevre

Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak
KİŞİGENBANT	Kişi başı genişbant internet abone sayısı	Adet	2013	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
HAVALIMANI	Hava trafiğine açık havalimanı sayısı	Adet	2013	Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
ULAHABİYAT	Haberleşme ve ulaşım sektörüne yönelik Kamu yatırımı (1000TL)	TL	2012	Kalkınma Bakanlığı
LİMAN	Liman varlığı	Adet	2012	Wikipedia
ARAÇ	Km ² ye düşen araç sayısı	Adet	2012	TÜİK
AVM	AVM sayısı	Adet	2014	Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği
KİBAŞSİNE	Kişi başına düşen sinema sayısı	Adet	2012	TÜİK
KİBAŞTİY	Kişi başına düşen tiyatro sayısı	Adet	2012	TÜİK
MUZE	Müze sayısı	Adet	2013-2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KULMER	Kültür merkezi sayısı	Adet	2014	Kültür ve Turizm Bakanlığı
ÖZOKUL	Özel okullar	Adet	2014	Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği
ÖZHASTANE	Özel hastane	Adet	2012	TÜİK
INTULAŞ	İnternete ulaşma olanağı olan hanehalkları	%	2013	EUROSTAT
INTSERMAL	Özel kullanım için internet üzerinden servis ya da mal talep eden bireyler	%	2013	EUROSTAT
DUZINT	Düzenli olarak internet kullanan bireyler	%	2013	EUROSTAT
GENULAŞ	Genişbanta ulaşan hanehalkları	%	2013	EUROSTAT

Sosyal çevre

Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak
SAGPER	Kişi başına düşen sağlık personel sayısı	Adet	2011	EUROSTAT
ÖGRSAY	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	Adet	2011	TÜİK
STK	Kişi başı STK sayısı	Adet	2013	Dernekler Dairesi Başkanlığı
NETGOC	Net göç hızı	%	2013	TÜİK

İnsan sermayesi

Değişkenler	Açıklama	Birim	Yıl	Kaynak
ÇALYÜKÖĞR	Çalışan nüfus içinde yükseköğretim mezunu	%	2011	TÜİK
TOPYÜKÖĞR	Toplam nüfus içinde yükseköğretim mezunu	%	2011	TÜİK
ÇALBİLTEK	Çalışan nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı	%	2012	EUROSTAT
TOPBİLTEK	Toplam nüfus içinde bilim ve teknoloji çalışan sayısı	%	2012	EUROSTAT
ÇALİLTEK	Çalışan nüfus içinde ileri teknoloji sektörlerinde Çalışan sayısı	%	2012	EUROSTAT

^a; J: Bilgi İletişim; K: Mali Hizmetler ve Sigortacılık Hizmetleri; L: Gayrimenkul